

BRÂNCUȘI ȘI SENSUL ASCENSIUNII COSMICE

Prof. Ion Sanda

Brâncuși a fost un mare iscoditor, un mare cercetător, un mare examinator, atât al materialului brut pe care urma să-l transforme prin loviturile de ciocan cât și al fenomenelor naturii, încercând să descopere marile taine ale acestora și să deslușească marile legi fundamentale care guvernează întregul univers.

Aceasta este explicația pentru care operele sale se află într-o corespondență intimă, cu forțele naturii, cu nostalgia infinitului, cu fascinația lumii, cu mirajul zborului etc.

În multe dintre operele sale, Brâncuși explorând diferite mituri despre Univers, redă legătura dintre cer și pământ, simbol al ascensiunii cosmice, al zborului spre înălțimi.

Între el și forțele misterioase ale naturii era o permanentă și subtilă comunicare.

Viziunea sa artistică a fost de o monumentală simplitate și libertate. Datorită acestui fapt și datorită unei munci uriașe a reușit să obțină forme de un adevărat miracol, de o perfecțiune și de o universalitate inegalabilă. Aceste calități și convingeri l-au determinat să rostească în repetate rânduri: „creează ca un zeu, poruncește ca un rege, muncește ca un rob”.

În afară de faptul că operele sale au forța necesară de a absorbi și iradia lumină, ele se încarcă cu o stranie energie cosmică și spirituală.

Artistul stăpânea în totalitate înalta tehnică a polisajului, datorită căreia formele operelor sale se deschid cosmicului, îl transluminează și prin jocul mirific al reflexelor acestea iau în stăpânire și sub control întregul spațiu jur-împrejur, întreaga lume din perimetrul cucerit de ele.

Spre deosebire de artiștii clasici, opera lui Brâncuși se deschide spațiului universal și se lasă străbătută de el.

Forma preferată la care s-a oprit pentru a reda sensul provocator al ascensiunii cosmice a fost cea a păsării. Pasărea sfântă este cea care domină spațiul „pierzându-și zborul sub iarba cerului”.

Pasărea este cea care, odată cu zborul aduce din adâncuri sămânța generatoare și oul. Brâncuși a păstrat în memoria sa, toată viața, poveștile populare de acasă - despre Pasărea de foc și Pasărea solară.

În multe legende est-europene ea apare în diferite ipostaze: uneori ca o lebedă, alteori ca o rață trimisă de Dumnezeu, ca să aducă la suprafață grăuntele de nisip în forma perfectă a oului; alteori să zboare printre stele și printre galaxii fără a le deștepta, ci numai de a deschide culoarea spre infinit, iar alteori să mențină mereu aprinsă flacăra luminii la capăt de morminte printr-un zbor etern între pământ și soare.

Brâncuși cunoștea foarte bine teoriile lui Bergson, Kant, Heidegger etc., despre viziunea în timp și spațiu, tocmai de aceea operele sale se integrează atât noilor cât și vechilor teorii despre spațiu. El era de părere că opera de artă trebuie să se înscrie din punct de vedere tehnic spațiului fizic (opus celui geometric), care aparține în egală măsură atât tehnicii și matematicii cât și biologiei.

Brâncuși ar fi constituit pentru Heidegger un model exemplar pentru că a demonstrat practic prin opera sa că este adeptul teoriei cu privire la timp și istorie, spunând că acestea sunt departe de spațiu, dar aproape de pericolul căderii omului în timp, dacă acesta nu vede departe, în spațiu decât lume condiționată tehnic și biologic.

Acest lucru l-a determinat pe Brâncuși să exprime: „Dacă vrei să vezi foarte departe, trebuie să încerci neconținut să urci foarte sus”. Această convingere a fost confirmată de faptul că artistul, toată viața sa a căutat esența zborului. „Ah, zborul, ce fericire!” „Zborul este ceva ce m-a preocupat toată viața”.

Mai trebuie precizat că opera lui Brâncuși nu este o luptă cu spațiul pentru că „n-ai cum să te lupți cu spațiul”. Ea este o integrare, o redescoperire a spațiului, a cosmicului.

Se poate vorbi, însă, de o luptă a artistului, dusă până la extrem, cu materia și cu formele. Formele sculpturale sunt cele care își lasă amprenta în spațiu și nu invers.

Este vorba de spațiul artistic opus ideii de spațiu fizico-tehnic. Spațiul artistic este acela pe care-l ocupă opera de artă natural.

Fiind atras dintotdeauna de conștiința cosmicului, a spațiului infinit, el a simțit necesitatea unei forme absolute și a trăit să realizeze, să împlinească și să epuizeze această necesitate. Formele aerodinamice, ovoidale din „Începuturile lumii”, din „Noul născut” sau din „Peștele”, precum și esențele pure ale acestora duc spre o confuziune a spațiului și a timpului.

„Cumințenia pământului” este o transcendentă cosmică a artei brâncușiene. „Măiastra” este o întruchipare a lumii solare.

În basmul românesc „Prâslea cel voinic și merele de aur” precum și în alte legende, povești, povestiri din „a sa patrie - loc”, Măiastra are strălucirea de aur și puteri miraculoase de a vindeca bolnavii și de a reda orbilor vederea. Ea este cea care vine cu seninul în cioc și aduce lumina oamenilor din spații încă nebănuite și tot ea realizează ascensiunea cosmică, zborul spre zări infinite.

Deci, spațiul în opera lui Brâncuși are o semnificație spirituală foarte clară.

Ideea de mișcare și spațiu este redată nu numai în forma zborului ci și în aceea de plutire.

Spre exemplu, „Peștele” - redă efectul plutirii în apă. Forma lui

aerodinamică sugerează mișcarea în spațiul acvatic.

„Atunci când vedeți un pește, spunea Brâncuși, nu vă gândiți la solzii lui, gândiți-vă la viteza mișcării lui, la corpul său strălucitor și plutitor văzut prin apă ... Dacă i-aș fi reprodus aripile, ochii și solzii i-ași fi oprit mișcarea în spațiu și aș fi obținut doar o simplă mostră a realității. Dar eu am vrut să surprind scânteia sufletului său”.

Un alt exemplu îl constituie „Țestoasa zburătoare”. Modul în care a fost surprinsă și modul în care a fost așezată ne redă simbolul existenței universale. Ea este o mediatoare între pământ și cer.

O altă lucrare intitulată „Leda”, ne amintește de lebăda mirifică, posesoarea lumii solare. Strălucirea ei emană puritate și frumusețe, noblețe și curaj, senzualitate și gingășie feminină, eleganță.

„Foca” este o lucrare de maturitate artistică a lui Brâncuși. Prin ea ne este redată din nou, mișcarea de ascensiune în spațiu, de desprindere de pe pământ. „Foca” sau „Miracolul” - reprezintă elanul spiritului care pare a se desprinde de trup ca un strigăt spre înălțimi, un strigăt de eliberare de sub tutela unei grele încorsetări. În aceleași trăsături caracteristice se încadrează și opera „Sculptură pentru orb”. Artă lui Brâncuși se integrează în spațiu într-un mod geometric și ritmic aparte, în forme lineare, pure, în conformitate cu mentalitatea artistică a poporului său.

„Cocoșul”, opera exemplificatoare și explicativă în același timp, este mai mult decât o interpretare a cântecului de glorie ce vestește sosirea zorilor. El este un simbol al biruinței prin timp și spațiu a lumii astrale asupra întunericului („... Căci mii de ani i-a trebuit luminii să ne ajungă” - M. Eminescu); este un imn ce răzbate până la slavă, deșteptând soarele.

El este cel dintâi care prin cântecul său a vestit lumii întregi Învierea Domnului Iisus.

Cocoșul este surprins de artist în momentul înălțării prin cântec. Poziția lui în timpul cântecului este o tendință de desprindere de pământ, într-o eternă mișcare rituală, părând a fi o scară ce urcă spre cer.

Triunghiurile cocoșului amintesc de „Coloana fără sfârșit”.

Dorința arzătoare și provocatoare a lui Brâncuși de a reda cât mai perfect sensul ascensiunii cosmice și de a se integra, prin puritatea formelor sale spațiului tehnico-fizic și geografico-geometric, este sintetizată în Ansamblul monumental de la Târgu Jiu.

„Prin acest complex urbanistic - spunea C. Noica, Brâncuși obține o idee perfectă a spațiului. El oferă orașului său de baștină un spațiu plastic arhitectonic și marchează punctul de contact al pământului cu Universul. Din acest ansamblu, ca o sinteză a întregii sale opere, se desprinde „Coloana fără sfârșit” - simbol al integrării cosmice.

Ea, Coloana este un semn al victoriei și al nemuririi. Prin ea se evoca recunoașterea terestrului față de puterile cerești care veghează asupra destinului creației și al omului.

„Lansată în spațiu - spunea G. Uscătescu, Ea, Coloana, devine semnul prețios al uverturii cosmice. În ea găsim în mod plinar nostalgia infinitului, a zborului spre sferile celeste”.